

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τέταρτο τμήμα)
της 10ης Ιουνίου 2010*

Στην υπόθεση C-140/09,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Tribunale di Genova (Ιταλία) με απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2009, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 17 Απριλίου 2009, στο πλαίσιο της δίκης

Fallimento Traghetti del Mediterraneo SpA,

κατά

Presidenza del Consiglio dei Ministri,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τέταρτο τμήμα),

συγκείμενο από τους J.-C. Bonichot, πρόεδρο τμήματος, C. Toader, K. Schiemann, P. Kūris (εισηγητή) και L. Bay Larsen, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: N. Jääskinen
γραμματέας: M.-A. Gaudissart, προϊστάμενος διοικητικής μονάδας,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 11ης Φεβρουαρίου 2010,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν:

- η Fallimento Traghetti del Mediterraneo SpA, εκπροσωπούμενη από τους V. Roppo, P. Canepa και S. Sardano, avvocati,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον G. De Bellis, avvocato dello Stato,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον V. Di Bucci και την E. Righini,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης περί κρατικών ενισχύσεων.
- 2 Η εν λόγω αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Fallimento Traghetti del Mediterraneo SpA (στο εξής: TDM), υπό εκκαθάριση επιχειρήσεως θαλάσσιων μεταφορών, και της Presidenza del Consiglio dei Ministri, με αντικείμενο την αποκατάσταση της φερόμενης ζημίας που η TDM υπέστη λόγω εσφαλμένης ερμηνείας από το Corte suprema di cassazione (ιταλικό ακυρωτικό δικαστήριο) των κανόνων της Ένωσης περί ανταγωνισμού και κρατικών ενισχύσεων και λόγω της αρνήσεως του εν λόγω δικαστηρίου να υποβάλει στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα κατά το άρθρο 234, τρίτο εδάφιο, ΕΚ.

Το εθνικό νομικό πλαίσιο

- 3 Οι επίμαχες στο πλαίσιο της κύριας δίκης επιδοτήσεις χορηγήθηκαν στην Tirrenia di Navigazione SpA (στο εξής: Tirrenia), ανταγωνίστρια της TDM ναυτιλιακή επιχείρηση, βάσει του νόμου αριθ. 684, της 20ής Δεκεμβρίου 1974, περί αναδιαρθρώσεως των υπηρεσιών θαλάσσιας μεταφοράς επιτακτικού εθνικού συμφέροντος (*GURI* αριθ. 336, της 24ης Δεκεμβρίου 1974, στο εξής: νόμος αριθ. 684) και ιδίως του άρθρου 19 του εν λόγω νόμου.

4 Το άρθρο 7 του νόμου αριθ. 684 προβλέπει τα εξής:

«Ο Υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας δύναται να χορηγεί επιδοτήσεις για την παροχή των υπηρεσιών του προηγούμενου άρθρου μέσω της συνάψεως ετήσιων ad hoc συμβάσεων, κατόπιν διαβουλεύσεως με τους Υπουργούς Οικονομικών και Συμμετοχών του Δημοσίου.

Οι επιδοτήσεις του προηγούμενου εδαφίου πρέπει να εξασφαλίζουν επί μία τριετία τη διαχείριση των υπηρεσιών υπό συνθήκες οικονομικής ισορροπίας. Το ύψος τους καθορίζεται εκ των προτέρων βάσει των καθαρών εσόδων, της αποσβέσεως των επενδύσεων, των εξόδων χρήσεως, καθώς και των διαχειριστικών εξόδων και των χρηματοπιστωτικών επιβαρύνσεων.

[...]»

5 Το άρθρο 8 του νόμου αριθ. 684 ορίζει:

«Οι κατά το άρθρο 1, στοιχείο c, υπηρεσίες συνδέσεως με τις μεγαλύτερες και μικρότερες νήσους καθώς και οι ενδεχόμενες τεχνικώς και οικονομικώς αναγκαίες παρατάσεις πρέπει να εξασφαλίζουν την ικανοποίηση των απαιτήσεων που συνδέονται με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των οικείων περιοχών και ιδίως του Mezzogiorno.

Ο Υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας δύναται, στο πλαίσιο αυτό, να χορηγεί επιδοτήσεις για την παροχή των εν λόγω υπηρεσιών μέσω της συνάψεως ad hoc συμβάσεων, εικοσαετούς διάρκειας, κατόπιν διαβουλεύσεως με τους Υπουργούς Οικονομικών και Συμμετοχών του Δημοσίου.»

6 Κατά το άρθρο 9 του νόμου αριθ. 684:

«Η κατά το προηγούμενο άρθρο σύμβαση πρέπει να αναφέρει:

- 1) τον κατάλογο των συνδέσεων που πρέπει να διασφαλιστούν,
- 2) τη συχνότητα εκάστης συνδέσεως,
- 3) τους τύπους των πλοίων που πρέπει να προβλεφθούν για κάθε σύνδεση,
- 4) την επιδότηση η οποία καθορίζεται βάσει των καθαρών εσόδων, της αποσβέσεως των επενδύσεων, των εξόδων χρήσεως, καθώς και των διαχειριστικών εξόδων και των χρηματοπιστωτικών επιβαρύνσεων.

Η οφειλόμενη ανά έτος επιδότηση αναπροσαρμόζεται πριν την 30ή Ιουνίου εκάστου έτους αν, κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους, επήλθε τροποποίηση τουλάχιστον μιας από τις περιλαμβανόμενες στη σύμβαση οικονομικές παραμέτρους, υπερβαίνουσα το ένα εικοστό της αξίας που ελήφθη υπόψη για την ίδια θέση κατά τον προσδιορισμό της προηγούμενης επιδοτήσεως.»

7 Το άρθρο 18 του νόμου αριθ. 684 ορίζει:

«Η οικονομική επιβάρυνση που απορρέει από την εφαρμογή του παρόντος νόμου καλύπτεται, μέχρι του ποσού των 93 δισεκατομμυρίων λιρών, από τα κονδύλια που έχουν εγγραφεί στο κεφάλαιο 3061 της εκτίμησης κατάστασης δαπανών του Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας για το οικονομικό έτος 1975 και από τα κονδύλια που θα εγγραφούν στα αντίστοιχα κεφάλαια για τα επόμενα οικονομικά έτη.»

8 Το άρθρο 19 του νόμου αριθ. 684 προβλέπει τα εξής:

«Μέχρι την ημερομηνία εγκρίσεως των συμβάσεων τις οποίες προβλέπει ο παρών νόμος, ο Υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας, με τη σύμφωνη γνώμη του Υπουργού Οικονομίας, καταβάλλει, μετά το πέρας του οικείου μήνα, τμηματικές μηνιαίες προκαταβολές, το συνολικό ποσό των οποίων δεν μπορεί να υπερβεί το [ενενήντα] τοις εκατό του συνολικού ποσού που αναφέρεται στο άρθρο 18.»

9 Για την εφαρμογή του νόμου αριθ. 684 εκδόθηκε το προεδρικό διάταγμα αριθ. 501, της 1ης Ιουνίου 1979 (*GURI* αριθ. 285, της 18ης Οκτωβρίου 1979), το άρθρο 7 του οποίου διευκρινίζει ότι οι προκαταβολές που προβλέπει το άρθρο 19 του ως άνω νόμου καταβάλλονται στις εταιρίες που παρέχουν υπηρεσίες επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος μέχρι την ημερομηνία καταχωρίσεως στο ελεγκτικό συνέδριο των σχετικών με τη σύναψη των νέων συμβάσεων πράξεων.

Η διαφορά της κύριας δίκης και το προδικαστικό ερώτημα

- 10 Όπως προκύπτει από την απόφαση της 13ης Ιουνίου 2006, C-173/03, *Traghetti del Mediterraneo* (Συλλογή 2006, σ. I-5177), που εκδόθηκε επί της διαφοράς της κύριας δίκης και στην οποία γίνεται παραπομπή όσον αφορά τη διεξοδική έκθεση των προγενέστερων της εν λόγω αποφάσεως πραγματικών περιστατικών και της διαδικασίας, η TDM και η Tirrenia είναι δύο επιχειρήσεις θαλάσσιων μεταφορών οι οποίες, στη δεκαετία του 1970, πραγματοποιούσαν τακτικές θαλάσσιες μεταφορές μεταξύ της ηπειρωτικής Ιταλίας και των νήσων της Σαρδηνίας και της Σικελίας. Το 1981 η TDM ενήγαγε την Tirrenia ενώπιον του Tribunale di Napoli, ζητώντας αποκατάσταση της φερόμενης ζημίας που της είχε προκαλέσει η εν λόγω επιχείρηση λόγω της πολιτικής χαμηλών τιμών που εφάρμοζε μεταξύ των ετών 1976 και 1980.
- 11 Η TDM επικαλέστηκε πράξεις αθέμιτου ανταγωνισμού και παράβαση των άρθρων 85, 86, 90 και 92 της Συνθήκης ΕΟΚ (πρώην άρθρων 85, 86, 90 και 92 της Συνθήκης ΕΚ, αντιστοίχως, και νυν άρθρων 81 ΕΚ, 82 ΕΚ, 86 ΕΚ και, κατόπιν τροποποιήσεως, 87 ΕΚ). Υποστήριξε ιδίως ότι η Tirrenia ενήργησε κατά κατάχρηση της δεσπόζουσας θέσεώς της στην επίμαχη αγορά, εφαρμόζοντας σαφώς χαμηλότερες του κόστους τιμές χάρη σε κρατικές επιδοτήσεις των οποίων η νομιμότητα ήταν αμφίβολη από πλευράς κοινοτικού δικαίου. Εντούτοις, η αγωγή της απορρίφθηκε με απόφαση της 26ης Μαΐου 1993, η οποία κυρώθηκε κατ' έφεση με την από 13 Δεκεμβρίου 1996 απόφαση του Corte d'appello di Napoli.
- 12 Η ασκηθείσα από τον σύνδικο της πτωχεύσεως της TDM αίτηση αναιρέσεως απορρίφθηκε με την από 19 Απριλίου 2000 απόφαση του Corte suprema di cassazione, το οποίο δεν δέχθηκε ειδικότερα το αίτημα της αναιρεσειούσας περί υποβολής στο Δικαστήριο ερωτημάτων σχετικών με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, με την αιτιολογία ότι η λύση που δόθηκε από το δικαστήριο που επελήφθη της ουσίας της υποθέσεως τηρούσε τις κρίσιμες διατάξεις και ήταν σύμφωνη με τη νομολογία του Δικαστηρίου.

- 13 Με δικόγραφο της 15ης Απριλίου 2002, ο σύνδικος της πτωχεύσεως της TDM, που εν τω μεταξύ είχε τεθεί υπό εκκαθάριση, ενήγαγε την Ιταλική Δημοκρατία ενώπιον του Tribunale di Genova, ζητώντας να υποχρεωθεί να αποκαταστήσει τη ζημία που υπέστη η οικεία επιχείρηση λόγω της εκ μέρους του Corte suprema di cassazione εσφαλμένης ερμηνείας των κανόνων της Ένωσης περί ανταγωνισμού και κρατικών ενισχύσεων και λόγω της παραβιάσεως της υποχρεώσεως υποβολής προδικαστικού ερωτήματος που υπέχει το εν λόγω δικαστήριο από το άρθρο 234, τρίτο εδάφιο, ΕΚ. Η φερόμενη ζημία συνίστατο στην απώλεια της δυνατότητας της TDM να επιτύχει, μέσω της αγωγής κατά της Tirrenia, την αποκατάσταση της ζημίας που της είχαν προκαλέσει οι πράξεις αθέμιτου ανταγωνισμού τις οποίες ενήργησε η εν λόγω επιχείρηση.
- 14 Στις 14 Απριλίου 2003, το αιτούν δικαστήριο υπέβαλε στο Δικαστήριο την αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Traghetti del Mediterraneo, με την οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι:

«Το κοινοτικό δίκαιο δεν επιτρέπει εθνική νομοθεσία αποκλείουσα εν γένει την ευθύνη του κράτους μέλους για τις ζημίες που προκλήθηκαν σε ιδιώτες λόγω παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου από δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικο μέσο με την αιτιολογία ότι η επίδικη παράβαση απορρέει από την εκ μέρους του εν λόγω δικαστηρίου ερμηνεία των κανόνων δικαίου ή αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων.

Το κοινοτικό δίκαιο δεν επιτρέπει επίσης εθνική νομοθεσία περιορίζουσα τη θεμελίωση της ευθύνης αυτής σε περιπτώσεις δόλου ή βαριάς αμέλειας του δικαστή, αν ο περιορισμός αυτός είχε ως συνέπεια τον αποκλεισμό της ευθύνης του οικείου κράτους μέλους σε άλλες περιπτώσεις στις οποίες διαπιστώθηκε πρόδηλη παράβαση του εφαρμοστέου δικαίου, όπως αυτή διευκρινίστηκε με τις σκέψεις 53 έως 56 της αποφάσεως C-224/01, Köbler, της 30ής Σεπτεμβρίου 2003 [Συλλογή 2003, σ. I-10239]».

- 15 Κατόπιν εκδόσεως της εν λόγω αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο, με απόφαση της 27ης Φεβρουαρίου 2009, έκρινε ότι «υφίστατο παρανομία διαπραχθείσα από το κράτος ως φορέα ασκήσεως της δικαστικής λειτουργίας» και, με χωριστή διάταξη, διέταξε τη συνέχιση της δίκης, προκειμένου να εκδοθεί απόφαση επί της αγωγής όσον αφορά το αίτημα αποκαταστάσεως της ζημίας που προκάλεσε η παρανομία αυτή. Σε αυτό ακριβώς το στάδιο της δίκης, το αιτούν δικαστήριο, διερωτώμενο επί της ερμηνείας που πρέπει να δοθεί στο δίκαιο της Ένωσης περί κρατικών ενισχύσεων, υπέβαλε εκ νέου στο Δικαστήριο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως.
- 16 Προς στήριξη της αιτήσεως εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο εκθέτει ότι από τη νομοθεσία και τη νομολογία της Ένωσης δεν μπορεί να συναχάγει σαφή απάντηση στο ερώτημα κατά πόσον η συμπεριφορά που είχε επιδείξει τότε η Tirrenia, λόγω ιδίως των επίμαχων κρατικών ενισχύσεων, νόθευε ή όχι τον ανταγωνισμό στην κοινή αγορά. Καίτοι το Corte suprema di cassazione, με την απόφαση της 19ης Απριλίου 2000, απάντησε αρνητικά, με το σκεπτικό ότι οι επιδοτήσεις αφορούσαν δραστηριότητα θαλάσσιων ενδομεταφορών η οποία ελάμβανε χώρα στο εσωτερικό ενός μόνον κράτους μέλους, εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο θεωρεί ότι τίθεται ζήτημα συμβατότητας του νόμου αριθ. 684, και ιδίως του άρθρου 19 του νόμου, με τα άρθρα 86 ΕΚ έως 88 ΕΚ.
- 17 Αφενός, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται ως προς τη νομιμότητα των χορηγηθεισών υπό τη μορφή προκαταβολής ενισχύσεων, ελλείψει συγκεκριμένων και δεσμευτικών κριτηρίων δυνάμει των οποίων να αποτρέπεται η στρέβλωση του ανταγωνισμού. Επισημαίνει ότι η καταβολή ενισχύσεων χωρίς την προηγούμενη θέσπιση τέτοιων κριτηρίων μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την εκ μέρους του κράτους χορήγηση επιδοτήσεων χωρίς κανέναν προηγούμενο έλεγχο όσον αφορά την οικονομική διαχείριση της δικαιούχου επιχειρήσεως, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει την επιχείρηση, αφού εισπράξει τις ενισχύσεις, να εφαρμόσει εμπορική πολιτική δυνάμενη να εξαλείψει τον ανταγωνισμό. Υπογραμμίζει ότι, ενόψει των διαπιστώσεων του Corte suprema di cassazione, κρίνεται σκόπιμο να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, λαμβανομένου υπόψη του ότι η δικαιούχος των κρατικών ενισχύσεων οικεία επιχείρηση υποχρεούται να εφαρμόζει τιμολόγια επιβαλλόμενα από τη διοίκηση.

18 Αφετέρου, το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι, λαμβανομένης υπόψη της αποφάσεως της 24ης Ιουλίου 2003, C-280/00, Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg (Συλλογή 2003, σ. I-7747) και των κρίσιμων για την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης δρομολογίων που εξυπηρετεί η Tirrenia, ήτοι των δρομολογίων Γένοβα–Κάλιαρι και Γένοβα–Πόρτο Τόρες καθώς και του ότι οι τοποθεσίες αυτές γεωγραφικώς βρίσκονται στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μπορεί πράγματι να δημιουργηθεί πρόβλημα στρεβλώσεως του ανταγωνισμού λόγω της επιπτώσεως των επιδοτήσεων στις συναλλαγές μεταξύ κρατών μελών. Κατά την άποψή του, η εκτίμηση του ζητήματος αυτού εναπόκειται στο Δικαστήριο.

19 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Tribunale di Genova αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Συνάδει με τις αρχές του κοινοτικού δικαίου και ιδίως με τους κανόνες των άρθρων 86 ΕΚ, 87 ΕΚ και 88 ΕΚ του Τίτλου V (πρώην IV) της Συνθήκης εθνική ρύθμιση περί κρατικών ενισχύσεων όπως αυτή του νόμου αριθ. 684 [...], και ιδίως του άρθρου 19, η οποία προβλέπει δυνατότητα χορηγήσεως κρατικών ενισχύσεων –έστω και μόνον υπό τη μορφή προκαταβολής– χωρίς σύναψη σχετικής συμβάσεως και προηγούμενη ανακοίνωση επακριβών και δεσμευτικών κριτηρίων που να αποτρέπουν τον κίνδυνο η χορήγηση της ενισχύσεως να προκαλέσει στρεβλώσεις του ανταγωνισμού; Ασκει συναφώς επιρροή το ότι ο δικαιούχος υποχρεούται να εφαρμόζει τιμολόγια επιβαλλόμενα από τη διοίκηση;»

Επί του προδικαστικού ερωτήματος

Επί του αντικειμένου, της διατυπώσεως και του παραδεκτού του ερωτήματος

²⁰ Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι το Tribunale di Genova αποφάνθηκε ήδη, στο πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης, επί της ευθύνης του Ιταλικού Δημοσίου λόγω της παραλείψεως του Corte suprema di cassazione να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως βάσει του άρθρου 234, τρίτο εδάφιο, ΕΚ, δεχόμενο την ύπαρξη, πρώτον, κανόνα δικαίου που έχει ως αντικείμενο την απονομή δικαιωμάτων στους ιδιώτες, δεύτερον, κατάφωρης παραβάσεως του εν λόγω κανόνα δικαίου και, τρίτον, αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της παραβάσεως της υποχρεώσεως που υπέχει το κράτος και της φερόμενης ζημίας, η οποία συνίσταται στην απώλεια για την TDM της πιθανότητας να ευδοκιμήσει η αγωγή της κατά της Tirrenia. Στο πλαίσιο αυτό, το Tribunale di Genova δέχθηκε επίσης, αναφερόμενο στην απόφαση της 11ης Ιουλίου 1996, C-39/94, SFEI κ.λπ. (Συλλογή 1996, σ. I-3547), ότι, κατ' εφαρμογήν του εθνικού δικαίου, είναι δυνατό να θεμελιωθεί η εξωσυμβατική ευθύνη του λήπτη κρατικής ενισχύσεως καταβληθείσας παρανόμως.

²¹ Εντούτοις, το αιτούν δικαστήριο, πριν αποφανθεί επί της αγωγής αποζημιώσεως της TDM, ζητεί από το Δικαστήριο διευκρινίσεις ως προς τη συμβατότητα εθνικής ρυθμίσεως, όπως αυτή του νόμου αριθ. 684 και ιδίως του άρθρου 19, με το δίκαιο της Ένωσης. Επιπλέον, όπως προκύπτει όχι από το υποβληθέν ερώτημα αλλά από το σκεπτικό της αποφάσεως περί παραπομπής, όπως αυτό παρατίθεται στις σκέψεις 16 και 18 της παρούσας αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατ' ουσίαν, αν οι επίμαχες στο πλαίσιο της κύριας δίκης επιδοτήσεις επηρέασαν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και οδήγησαν σε στρέβλωση του ανταγωνισμού, αφήνοντας την εκτίμηση του σημείου αυτού στο Δικαστήριο.

- 22 Λαμβανομένης υπόψη της διατυπώσεως του ερωτήματος και των ζητημάτων που ζητεί να διευκρινιστούν το αιτούν δικαστήριο, πρέπει να υπομνησθεί, πρώτον, ότι το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της συμβατότητας εθνικού μέτρου προς το δίκαιο της Ένωσης (βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 26ης Ιανουαρίου 2010, C-118/08, *Transportes Urbanos y Servicios Generales*, Συλλογή 2010, σ. I-635, σκέψη 23 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Το Δικαστήριο δεν είναι ομοίως αρμόδιο να κρίνει αν κρατική ενίσχυση ή σύστημα ενισχύσεων συμβιβάζονται με την κοινή αγορά, δεδομένου ότι η κρίση αυτή εμπίπτει στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία τελεί υπό τον έλεγχο του δικαστή της Ένωσης (βλ. απόφαση της 23ης Μαρτίου 2006, C-237/04, *Enirisorse*, Συλλογή 2006, σ. I-2843, σκέψη 23). Επίσης, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφαινεται επί των πραγματικών περιστατικών της κύριας δίκης ή να εφαρμόζει επί εθνικών μέτρων ή καταστάσεων τους κανόνες της Ένωσης των οποίων έχει δώσει την ερμηνεία, δοθέντος ότι τα ζητήματα αυτά εμπίπτουν στην αποκλειστική δικαιοδοσία του εθνικού δικαστηρίου (βλ. απόφαση της 30ής Μαρτίου 2006, C-451/03, *Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti*, Συλλογή 2006, σ. I-2941, σκέψη 69 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 23 Κατά συνέπεια, εν προκειμένω, το Δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να αποφανθεί επί της συμβατότητας του νόμου αριθ. 684 με το δίκαιο της Ένωσης ή επί της συμβατότητας των επίμαχων επιδοτήσεων της κύριας δίκης με την κοινή αγορά ούτε να εκτιμήσει τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης προκειμένου να κρίνει αν οι εν λόγω επιδοτήσεις επηρέασαν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και νόθευσαν ή απείλησαν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό.
- 24 Εντούτοις, το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να παράσχει στο εθνικό δικαστήριο όλα τα σχετικά με το δίκαιο της Ένωσης ερμηνευτικά στοιχεία στα οποία μπορεί να στηριχθεί για να εκτιμήσει κατά πόσον εθνικό μέτρο συμβιβάζεται με το δίκαιο αυτό, προκειμένου να εκδώσει απόφαση επί της υποθέσεως της οποίας επιλαμβάνεται (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις *Enirisorse*, σκέψη 24, και *Transportes Urbanos y Servicios Generales*, σκέψη 23). Στον τομέα των κρατικών ενισχύσεων, ειδικότερα, μπορεί να παράσχει στο εθνικό δικαστήριο όλα τα ερμηνευτικά στοιχεία στα οποία μπορεί να στηριχθεί για να εκτιμήσει κατά πόσον εθνικό μέτρο μπορεί να χαρακτηριστεί ως κρατική ενίσχυση υπό την έννοια του δικαίου της Ένωσης (βλ. υπό την

έννοια αυτή, μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 22ας Νοεμβρίου 2001, Ferring, C-53/00, Συλλογή 2001, σ. I-9067, σκέψη 29, Enirisorse, προπαρατεθείσα, σκέψεις 25 και 51, Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti, προπαρατεθείσα, σκέψεις 54 και 72, της 17ης Ιουλίου 2008, C-206/06, Essent Netwerk Noord κ.λπ., Συλλογή 2008, σ. I-5497, σκέψη 96, καθώς και της 5ης Μαρτίου 2009, C-222/07, UTECA, Συλλογή σ. I-1407, σκέψεις 41 και 47).

- 25 Δεύτερον, πρέπει να υπομνησθεί ότι, καίτοι το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να έχει κρίνει ότι οι επίμαχες επιδοτήσεις της κύριας δίκης συνιστούν κρατικές ενισχύσεις, τα ερωτήματα που θέτει, όπως αυτά εκτίθενται στις σκέψεις 16 έως 18 της παρούσας αποφάσεως, αφορούν, όπως θα καταδειχθεί κατά την εξέταση της ουσίας της αιτήσεως, αυτές καθαυτές τις προϋποθέσεις της υπάρξεως κρατικής ενισχύσεως κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης.
- 26 Αντιθέτως, κατά το μέτρο που η Επιτροπή προτείνει να παράσχει στο αιτούν δικαστήριο διευκρινίσεις σχετικές, αφενός, με την έννοια των νέων ενισχύσεων ως προς τις οποίες υφίσταται υποχρέωση προηγούμενης γνωστοποίησης και, αφετέρου, με την ευθύνη του λήπτη παράνομης ενισχύσεως, επισημαίνεται ότι τα ερωτήματα του αιτούντος δικαστηρίου δεν αφορούν τα εν λόγω ζητήματα τα οποία αυτό έχει μάλλον, τουλάχιστον εν μέρει, επιλύσει. Εξάλλου, το αιτούν δικαστήριο δεν παρέχει τα αναγκαία για την εξέταση των ζητημάτων αυτών πραγματικά και νομικά περιστατικά.
- 27 Κατόπιν των προεκτεθέντων, το υποβληθέν ερώτημα πρέπει να νοηθεί ως αφορών το κατά πόσον επιδοτήσεις χορηγηθείσες υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, βάσει εθνικής ρυθμίσεως η οποία προβλέπει τη χορήγηση προκαταβολής πριν την έγκριση συμβάσεως, είναι δυνατό να συνιστούν κρατικές ενισχύσεις κατά την έννοια του δικαίου της Ένωσης.
- 28 Κατά την Ιταλική Κυβέρνηση, το ερώτημα αυτό δεν είναι κρίσιμο και για τον λόγο αυτόν πρέπει να κριθεί απαράδεκτο. Συγκεκριμένα, η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι δεν τίθεται ζήτημα χαρακτηρισμού των επίμαχων επιδοτήσεων της κύριας δίκης ως κρατικών ενισχύσεων, δεδομένου ότι οι επιδοτήσεις αυτές αφορούν την περίοδο από το 1976 έως το 1980, ήτοι περίοδο κατά την οποία η αγορά θαλάσσιων ενδομεταφορών δεν είχε ακόμη απελευθερωθεί.

- ²⁹ Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι το τεκμήριο λυσιτέλειας των προδικαστικών ερωτημάτων που υποβάλλουν τα εθνικά δικαστήρια δεν μπορεί να τίθεται εκποδών παρά μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όταν δηλαδή είναι πρόδηλο ότι η ερμηνεία των διατάξεων του κοινοτικού δικαίου που ζητείται με τα ερωτήματα αυτά δεν έχει καμία σχέση με το υποστατό ή το αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 4ης Οκτωβρίου 2007, C-429/05, *Rampion* και *Godard*, Συλλογή 2007, σ. I-8017, σκέψεις 23 και 24, καθώς και της 11ης Δεκεμβρίου 2008, C-387/07, *MI.VER* και *Antonelli*, Συλλογή 2008, σ I-9597, σκέψη 15 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- ³⁰ Επομένως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το ζήτημα του χαρακτηρισμού των επίμαχων επιδοτήσεων της κύριας δίκης δεν είναι άσχετο προς το αντικείμενο της διαφοράς μεταξύ της TDM και του Ιταλικού Δημοσίου και ότι δεν αποτελεί πρόβλημα θεωρητικής φύσεως, δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο οφείλει να καθορίσει, προς επίλυση της διαφοράς αυτής, αν η *Tirrenia* έλαβε κρατικές ενισχύσεις. Κατά συνέπεια, το υποβληθέν ερώτημα, όπως αναδιατυπώθηκε, είναι παραδεκτό.

Επί του ερωτήματος

- ³¹ Υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία, για τον χαρακτηρισμό μιας ενισχύσεως απαιτείται να πληρούνται όλες οι ακόλουθες προϋποθέσεις. Πρώτον, πρέπει να πρόκειται για παρέμβαση από το κράτος ή με κρατικούς πόρους. Δεύτερον, η παρέμβαση αυτή πρέπει να μπορεί να επηρεάζει τις μεταξύ κρατών μελών συναλλαγές. Τρίτον, πρέπει να χορηγεί ορισμένο πλεονέκτημα στον δικαιούχο. Τέταρτον, πρέπει να νοθεύει ή να απειλεί να νοθεύσει τον ανταγωνισμό (βλ. υπό την έννοια αυτή, μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 21ης Μαρτίου 1990, C-142/87, *Βέλγιο κατά Επιτροπής*, γνωστή ως «*Tubemeuse*», Συλλογή 1990, σ. I-959, σκέψη 25, *Altmark Trans* και *Regierungspräsidium Magdeburg*, προπαρατεθείσα, σκέψεις 74 και 75· *Enirisorse*,

προπαρατεθείσα, σκέψεις 38 και 39, Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti, προπαρατεθείσα, σκέψεις 55 και 56, της 1ης Ιουλίου 2008, C-341/06 P και C-342/06 P, Chronopost και LA Poste κατά Ufex κ.λπ., Συλλογή 2008, σ. I-4777, σκέψεις 121 και 122, Essent Netwerk Noord κ.λπ., προπαρατεθείσα, σκέψεις 63 και 64, καθώς και UTECA, προπαρατεθείσα, σκέψη 42).

- ³² Εν προκειμένω, η πρώτη από τις προϋποθέσεις αυτές δεν αποτελεί αντικείμενο του υποβληθέντος ερωτήματος και δεν αμφισβητείται, δεδομένου ότι οι επίμαχες στην κύρια δίκη επιδοτήσεις καταβλήθηκαν κατ' εφαρμογήν του νόμου αριθ. 684 και βά-ρυναν, όπως προκύπτει ιδίως από τα άρθρα 18 και 19 του νόμου αυτού, τον κρατικό προϋπολογισμό.
- ³³ Λαμβανομένου υπόψη του σκεπτικού της αποφάσεως περί παραπομπής, όπως αυτό παρατίθεται στις σκέψεις 16 έως 18 της παρούσας αποφάσεως, πρέπει να εξεταστεί, πρώτον, η τρίτη προϋπόθεση και, εν συνεχεία, η δεύτερη και η τέταρτη.

Επί του παρεχόμενου στη δικαιούχο επιχείρηση πλεονεκτήματος

- ³⁴ Θεωρούνται κρατικές ενισχύσεις παρεμβάσεις οι οποίες, υπό οποιαδήποτε μορφή, είναι ικανές να ευνοούν άμεσα ή έμμεσα επιχειρήσεις ή που πρέπει να θεωρούνται οικονομικό πλεονέκτημα το οποίο η ωφελούμενη επιχείρηση δεν θα είχε υπό ομαλές συνθήκες αγοράς (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις SFEI κ.λπ., σκέψη 60· Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg, σκέψη 84· Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti, σκέψη 59, καθώς και Essent Netwerk Noord κ.λπ., σκέψη 79).

- 35 Αντιθέτως, στον βαθμό που μια κρατική παρέμβαση πρέπει να θεωρείται αντιστάθμιση αντιπροσωπεύουσα την αντιπαροχή για υπηρεσίες που παρέσχον οι ωφελούμενες επιχειρήσεις για την εκπλήρωση υποχρεώσεων δημοσίας υπηρεσίας, οπότε οι επιχειρήσεις αυτές δεν απολαύουν, στην πραγματικότητα, οικονομικού πλεονεκτήματος και η εν λόγω παρέμβαση δεν έχει συνεπώς ως αποτέλεσμα να τίθενται οι επιχειρήσεις αυτές σε ευνοϊκότερη από άποψη ανταγωνισμού θέση σε σχέση με τις ανταγωνίστριες επιχειρήσεις, μια τέτοια παρέμβαση δεν συνιστά κρατική ενίσχυση υπό την έννοια του δικαίου της Ένωσης (βλ. προπαρατεθείσες αποφάσεις Ferring, σκέψεις 23 και 25, και Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg, σκέψη 87, οι οποίες εκδόθηκαν σε απάντηση σε προδικαστικά ερωτήματα υποβληθέντα πριν την έκδοση της επίμαχης στο πλαίσιο της κύριας δίκης αποφάσεως του Corte suprema di cassazione της 19ης Απριλίου 2000· καθώς και Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti, σκέψη 60, και Essent Netwerk Noord κ.λπ., σκέψη 80).
- 36 Εντούτοις, για να μπορεί, σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, μια τέτοια αντιστάθμιση να μη χαρακτηριστεί κρατική ενίσχυση, πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις (προπαρατεθείσες αποφάσεις Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburgpoint, σκέψη 88· Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti, σκέψη 61, καθώς και Essent Netwerk Noord κ.λπ., σκέψη 81).
- 37 Πρώτον, στη δικαιούχο μιας τέτοιας αντισταθμίσεως επιχείρηση πρέπει πράγματι να έχει ανατεθεί η εκπλήρωση υποχρεώσεων δημοσίας υπηρεσίας και οι υποχρεώσεις αυτές πρέπει να έχουν ορισθεί σαφώς (προπαρατεθείσες αποφάσεις Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg, σκέψη 89· Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti, σκέψη 62 καθώς και Essent Netwerk Noord κ.λπ., σκέψη 82).
- 38 Δεύτερον, οι παράμετροι βάσει των οποίων υπολογίζεται η αντιστάθμιση πρέπει να έχουν εκ των προτέρων καθοριστεί, κατά τρόπο αντικειμενικό και διαφανή, ώστε να αποφεύγεται η παροχή οικονομικού πλεονεκτήματος ικανού να ευνοήσει την ωφελούμενη επιχείρηση σε σχέση με τους ανταγωνιστές της (προπαρατεθείσες αποφάσεις Altmark Trans και Regierungspräsidium Magdeburg, σκέψη 90· Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti, σκέψη 64, καθώς και Essent Netwerk Noord κ.λπ., σκέψη 83).

- 39 Τρίτον, η αντιστάθμιση δεν μπορεί να υπερβαίνει το ποσό που είναι αναγκαίο για την κάλυψη όλων ή μέρους των δαπανών που προκύπτουν από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας, λαμβανομένων υπόψη των σχετικών εσόδων καθώς και ενός ευλόγου κέρδους για την εκπλήρωση αυτών των υποχρεώσεων (προπαρατεθείσες αποφάσεις *Altmark Trans* και *Regierungspräsidium Magdeburg*, σκέψη 92· *Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti*, σκέψη 66, καθώς και *Essent Netwerk Noord* κ.λπ., σκέψη 84).
- 40 Τέταρτον, η αντιστάθμιση πρέπει να καθορίζεται βάσει της αναλύσεως των εξόδων που θα έφερε μια μέση επιχείρηση, με χρηστή διοίκηση και κατάλληλα εξοπλισμένη με τα αναγκαία για την ικανοποίηση των επιταγών δημόσιας υπηρεσίας μέσα, προκειμένου να εκπληρώσει αυτές τις υποχρεώσεις, λαμβανομένων υπόψη των σχετικών εσόδων καθώς και ενός εύλογου για την εκπλήρωση αυτών των υποχρεώσεων κέρδους (προαναφερθείσες αποφάσεις *Altmark Trans* και *Regierungspräsidium Magdeburg*, σκέψη 93· *Servizi Ausiliari Dottori Commercialisti*, σκέψη 67, καθώς και *Essent Netwerk Noord* κ.λπ., σκέψη 85).
- 41 Εν προκειμένω, από τα άρθρα 8 και 9 του νόμου αριθ. 684 προκύπτει ότι οι επίμαχες στην κύρια δίκη επιδοτήσεις χορηγούνταν για την παροχή υπηρεσιών συνδέσεως με τις μεγαλύτερες και μικρότερες ιταλικές νήσους οι οποίες σκοπούσαν στην ικανοποίηση των επιταγών περί οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης των οικείων περιοχών και ιδίως του Mezzogiorno. Οι συμβάσεις που συνάπτονταν με τις δικαιούχους των επιδοτήσεων αυτών επιχειρήσεις προέβλεπαν υποχρεώσεις σχετικά με τις συνδέσεις που έπρεπε να διασφαλιστούν, τη συχνότητα των συνδέσεων αυτών και τους τύπους των πλοίων που έπρεπε να προβλεφθούν για κάθε σύνδεση. Επομένως, οι δικαιούχοι επιχειρήσεις ήταν επιφορτισμένες με την εκπλήρωση υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας.
- 42 Εξάλλου, το άρθρο 7 του νόμου αριθ. 684 προβλέπει ότι οι επιδοτήσεις πρέπει να εξασφαλίζουν τη διαχείριση των υπηρεσιών υπό συνθήκες οικονομικής ισορροπίας και ότι το ύψος τους καθορίζεται εκ των προτέρων βάσει των καθαρών εσόδων, της αποσβέσεως των επενδύσεων, των εξόδων χρήσεως, καθώς και των διαχειριστικών εξόδων και των χρηματοπιστωτικών επιβαρύνσεων.

- 43 Πάντως, το αιτούν δικαστήριο, με την απόφασή του, επισημαίνει ότι τα οικονομικής και διαχειριστικής φύσεως στοιχεία τα οποία έπρεπε να ληφθούν υπόψη στις συμβάσεις που θα συνάπτονταν βάσει του νόμου αριθ. 684 προβλέφθηκαν μόλις από το προεδρικό διάταγμα αριθ. 501, της 1ης Ιουνίου 1979, και ότι οι εν λόγω συμβάσεις, εικοσαετούς διάρκειας, αρχομένης από 1ης Ιανουαρίου 1989, υπογράφηκαν μεταξύ του ιταλικού κράτους και κάθε ναυτιλιακής επιχειρήσεως του ομίλου Tirrenia μόλις τον Ιούλιο του 1991. Καθ' όλη την κρίσιμη στο πλαίσιο της διαφοράς της κύριας δίκης περίοδο, ήτοι μεταξύ των ετών 1976 έως 1980, και μέχρι την έγκριση των εν λόγω συμβάσεων, οι επίμαχες επιδοτήσεις της κύριας δίκης χορηγήθηκαν υπό τη μορφή προκαταβολής δυνάμει του άρθρου 19 του νόμου αριθ. 684.
- 44 Κατά συνέπεια, ελλείψει τέτοιων συμβάσεων, οι επίμαχες στην κύρια δίκη επιδοτήσεις χορηγήθηκαν, καθ' όλη τη διάρκεια της προαναφερθείσας περιόδου, χωρίς να έχουν προσδιοριστεί σαφώς οι ανατεθείσες στις δικαιούχους επιχειρήσεις υποχρεώσεις δημόσιας υπηρεσίας, χωρίς να έχουν εκ των προτέρων καθοριστεί, κατά τρόπο αντικειμενικό και διαφανή, οι παράμετροι βάσει των οποίων υπολογίζεται η αντιστάθμιση για τις οικείες υπηρεσίες και χωρίς να έχει εξασφαλιστεί ότι η αντιστάθμιση αυτή δεν υπερβαίνει το ποσό που είναι αναγκαίο για την κάλυψη των δαπανών που προκύπτουν από την εκπλήρωση των εν λόγω υποχρεώσεων. Καθόσον δε οι εν λόγω επιδοτήσεις δεν ανταποκρίνονται επιπροσθέτως στην εκτιθέμενη στη σκέψη 40 της παρούσας αποφάσεως τέταρτη προϋπόθεση, δεν πληρούν, επομένως, καμία από τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μια αντιστάθμιση για την εκπλήρωση υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας είναι δυνατό να μη χαρακτηριστεί κρατική ενίσχυση υπό την έννοια του δικαίου της Ένωσης, λόγω της ελλείψεως πλεονεκτήματος παρεχόμενου στην οικεία επιχείρηση.
- 45 Το γεγονός ότι οι επιδοτήσεις αυτές χορηγήθηκαν υπό τη μορφή προκαταβολής, εν αναμονή της εγκρίσεως συμβάσεων, οι οποίες, πάντως, συνάφθηκαν και τέθηκαν σε ισχύ μετά την παρέλευση αρκετών ετών, δεν ασκεί συναφώς επιρροή. Συγκεκριμένα, το γεγονός αυτό δεν αίρει το παρεχόμενο στη δικαιούχο επιχείρηση πλεονέκτημα ούτε τις συνέπειες που ένα τέτοιο πλεονέκτημα μπορεί να έχει επί του ανταγωνισμού, στο μέτρο που δεν συντρέχουν όλες οι προαναφερθείσες προϋποθέσεις.
- 46 Ομοίως, δεν ασκεί επιρροή το γεγονός ότι τα τιμολόγια επιβάλλονταν από τη διοίκηση στη δικαιούχο των επίμαχων επιδοτήσεων της κύριας δίκης επιχείρηση. Συγκεκριμένα, μολονότι ενόψει των προαναφερθεισών προϋποθέσεων η ύπαρξη τέτοιων

τιμολογίων έχει σημασία όσον αφορά τον καθορισμό των δαπανών που προκύπτουν από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων δημόσιας υπηρεσίας, λαμβανομένων υπόψη των σχετικών εσόδων, αντιθέτως δεν ασκεί επιρροή επί της υπάρξεως του παρεχόμενου στη δικαιούχο επιχείρηση πλεονεκτήματος, στο μέτρο που δεν πληρούται το σύνολο αυτών των προϋποθέσεων.

Επί του επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών και του κινδύνου στρεβλώσεως του ανταγωνισμού

⁴⁷ Όπως αναφέρθηκε στις σκέψεις 16 και 18 της παρούσας αποφάσεως, το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, τίθεται το ζήτημα του επηρεασμού του εμπορίου μεταξύ των κρατών μελών και της στρεβλώσεως του ανταγωνισμού.

⁴⁸ Η Ιταλική Κυβέρνηση διαφωνεί, υποστηρίζοντας ότι, κατά την οικεία περίοδο, η αγορά των θαλάσσιων ενδομεταφορών δεν είχε απελευθερωθεί, δεδομένου ότι η απελευθέρωση της οικείας αγοράς πραγματοποιήθηκε μόνο μετά την έκδοση του κανονισμού (ΕΟΚ) 3577/92 του Συμβουλίου, της 7ης Δεκεμβρίου 1992, για την εφαρμογή της αρχής της ελεύθερης κυκλοφορίας των υπηρεσιών στις θαλάσσιες μεταφορές στο εσωτερικό των κρατών μελών (θαλάσσιες ενδομεταφορές-καμποτάζ) (ΕΕ L 364, σ. 7), και, πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τις θαλάσσιες ενδομεταφορές μεταξύ των νήσων της Μεσογείου, από 1ης Ιανουαρίου 1999. Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Ιταλική Κυβέρνηση επισήμανε ότι κανένας επιχειρηματίας άλλου κράτους μέλους δεν δραστηριοποιούνταν στις εσωτερικές γραμμές στις οποίες δραστηριοποιούνταν η Tirrenia μεταξύ των ετών 1976 έως 1980, ενώ η TDM αναφέρθηκε στην παρουσία στις γραμμές αυτές μιας εταιρίας η οποία δημιουργήθηκε από τη συγχώνευση μιας ιταλικής και μιας ισπανικής εταιρίας.

⁴⁹ Συναφώς, πρέπει να υπομνησθεί ότι το γεγονός ότι η κατάργηση των περιορισμών στην παροχή υπηρεσιών θαλάσσιων μεταφορών εντός των κρατών μελών είναι μεταγενέστερη της κρίσιμης στο πλαίσιο της κύριας δίκης περιόδου δεν αποκλείει κατ'

ανάγκη το ενδεχόμενο οι επίμαχες στην κύρια δίκη επιδοτήσεις να μπορούσαν να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και να νόθευσαν ή να απείλησαν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό.

- 50 Συγκεκριμένα, αφενός, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η Tirrenia να βρισκόταν, όπως υποστηρίζει η TDM, σε σχέση ανταγωνισμού με επιχειρήσεις άλλων κρατών μελών στις οικείες εσωτερικές γραμμές, πράγμα το οποίο απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει. Αφετέρου, δεν μπορεί ομοίως να αποκλειστεί το ενδεχόμενο η Tirrenia να βρισκόταν σε σχέση ανταγωνισμού με τέτοιες επιχειρήσεις σε διεθνείς γραμμές και, ελλείψει χωριστών λογιστικών βιβλίων για τις διάφορες δραστηριότητές της, να υπήρχε κίνδυνος σταυροειδών επιδοτήσεων, ήτοι, εν προκειμένω, κίνδυνος τα έσοδα από τη δραστηριότητα των θαλάσσιων ενδομεταφορών η οποία έτυχε των επίμαχων στην κύρια δίκη επιδοτήσεων να χρησιμοποιήθηκαν για τη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων της στις διεθνείς γραμμές, γεγονός το οποίο απόκειται ομοίως στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.
- 51 Εν πάση περιπτώσει, στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εξακριβώσει, λαμβανομένων υπόψη των ενδείξεων αυτών και υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστάσεων της κύριας δίκης, αν οι επίμαχες επιδοτήσεις της κύριας δίκης μπορούσαν να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών και αν νόθευσαν ή απείλησαν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό.
- 52 Κατόπιν όλων των ανωτέρω παρατηρήσεων, στο υποβληθέν ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι επιδοτήσεις χορηγούμενες υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, βάσει εθνικής ρυθμίσεως η οποία προβλέπει τη χορήγηση προκαταβολής πριν την έγκριση συμβάσεως, συνιστούν κρατικές ενισχύσεις εφόσον οι επιδοτήσεις αυτές είναι ικανές να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό, γεγονός που απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει.

Επί των δικαστικών εξόδων

- ⁵³ Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι κατέθεσαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τέταρτο τμήμα) αποφαινεται:

Το δίκαιο της Ένωσης έχει την έννοια ότι επιδοτήσεις χορηγούμενες υπό τις περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, βάσει εθνικής ρυθμίσεως η οποία προβλέπει τη χορήγηση προκαταβολής πριν την έγκριση συμβάσεως, συνιστούν κρατικές ενισχύσεις εφόσον οι επιδοτήσεις αυτές είναι ικανές να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και νοθεύουν ή απειλούν να νοθεύσουν τον ανταγωνισμό, γεγονός που απόκειται στο εθνικό δικαστήριο να εξακριβώσει.

(υπογραφές)